

БЪЛГАРСКА АДАПТАЦИЯ НА СКАЛАТА ЗА СКЛОННОСТ КЪМ ИНТЕРПЕРСОНАЛНА ВИКТИМИЗАЦИЯ (СИВ)

Манол Манолов*

A BULGARIAN ADAPTATION OF THE TENDENCY FOR INTERPERSONAL VICTIMHOOD (TIV) SCALE

DOI: 10.54664/CYMP7323

Manol Manolov

Abstract: The report presents the adaptation of the Tendency for Interpersonal Victimhood (TIV) Scale to a Bulgarian sample, conducted from July to September 2023. It reveals a unique intermingling of the factors of rumination and need for recognition, suggesting a culturally specific approach to processing interpersonal offences. Key findings indicate that items associated with high cognitive rumination and anger reflect prevalent experiences in the Bulgarian adaptation, potentially underlying anxiety traits. The data collected electronically from 1,796 individuals, predominantly women, support the notion of higher TIV scores linked to moral elitism and lack of empathy. This points to a cultural inclination for moral perfectionism, yet not with higher moral standards, but rather with a tendency to diminish others' standards as a self-evaluative measure within social groups.

Keywords: Tendency for Interpersonal Victimhood (TIV) Scale; adaptation; Bulgarian sample; factors; moral perfectionism.

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Склонността към интерперсонална виктимизация (The tendency for interpersonal victimhood – TIV) е психологическа

* **Манол Манолов** – доц. дн, преподавател в катедра „Психология“, Философски факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

конструкция, която описва тенденцията за себевъзприятие като жертва в различни междуличностни контексти. Концепцията е проучена, за да се разберат нейните измерения, фактори и последици за индивидуалното и груповото поведение.

Склонността към интерперсонална виктимизация (СИБ) се характеризира с четири измерения: необходимост от признание, морален елитизъм, липса на емпатия и руминация, които допринасят за стабилизиране на личностна черта, влияеща върху интерпретацията на двусмислени ситуации в полето на междуличностните отношения (Gabay, R., et. al., 2020) .

Моралният елитизъм може да се определи като последователната вяра на индивида в неговото морално превъзходство над другите. **Липсата на емпатия** в контекста на СИБ не произтича от неспособност да се разберат различни гледни точки, а по-скоро от интенционалния отказ да се прояви емпатично поведение поради възприемано несправедливо отношение. Този аспект може да бъде особено обезпокоителен, тъй като има потенциала да обезцени човешината на другите, което да изостри конфликтите (Gabay et al., 2020). **Руминацията** се отнася до прекомерната фиксация върху конкретни случаи на предполагаемо несправедливо отношение, като по този начин се поддържа и засилва чувството, че индивидът е жертва. Тази форма на преживяване има потенциал да навреди на психичното благополучие, тъй като често е свързана с прояви на депресия и тревожност (Branscombe, Wohl, Owen, Allison, & N'gbala, 2003). **Нуждата от признание** се отнася до желанието на индивида другите да признаят страданието му. Това желание може да накара хората постоянно да търсят потвърждение за страданието си и ако то не бъде получено, би породило емоции на негодувание и социална изолация (Gabay et al., 2020).

Влияние на виктимността върху личността и живеенето

Връзката между когнитивните способности, личностни конструкти като свободата на избор и общуване, както и преживяванията на виктимизация са широко изследвана тема. Някои

изследвания разкриват, че високите когнитивни способности могат да повишат вероятността от виктимизация, модерирана от присъствието на свобода на избор (което укрепва връзката) или общуване (което отслабва връзката) (Kim, E., & Glomb, T., 2010).

В контекста на училищните изследвания е показано, че интровертността и ниското самочувствие са значително свързани с това да бъдеш жертва, докато извършването на тормоз е свързано с психотизъм (Slee, P., & Rigby, K., 1993). Това предполага, че личностните фактори могат да оформят както виктимността, така и актовете на тормоз.

Проучване, озаглавено „Междудуличностни корелати на виктимизацията от връстници сред младите юноши“, изследва емпатията, просоциалното поведение, популярността и междудуличностната прошка като предиктори за виктимизация от връстници сред подрастващите. Констатациите показват, че популярността и различните форми на междудуличностна прошка са значителни предиктори за виктимизация, с вариации между половете (Briere, J., & Elliott, D., 1997).

В обобщение, изследванията предполагат, че тенденцията за междудуличностна виктимност е многостранна личностна конструкция, която може да повлияе на начина, по който индивидите възприемат и реагират на виктимизацията в различни междудуличностни условия. Личностните черти, когнитивните способности и социалните фактори като популярност и прошка играят роля във вероятността и възприятието за виктимизация.

Въпросът за виктимизацията на работното място е изследван във връзка с личностните черти, разкривайки, че хората, които са по-малко независими, по-малко екстровеертни, по-малко стабилни и по-съвестни, са по-склонни да станат жертви на работното място (Coyne, I., Seigne, E. , & Randall, P., 2000).

В свое проучване Coleman, P., & Byrd, C. (2003), изследват връзката между когнитивните способности и виктимизацията на работното място, като предполагат, че хората с по-високи когнитивни способности може да са изложени на по-голям риск да бъдат жертви. Освен това, връзката между когнитивните способности и виктимизацията се влияе от личностните черти, като

чертите на посредничеството засилват връзката, а чертите на общуването я отслабват.

Патологичните личностни черти, идентифицирани в DSM-5, са свързани с междуличностна дисфункция, което предполага, че неадаптивните личностни черти могат да доведат до проблеми в междуличностните отношения (Wright, A., et. al., 2012).

Друго изследване обсъжда също така начина, по който индивидите се различават в своето възприятие за виктимност и как това възприятие може да бъде интензивно и да стане част от тяхната идентичност. Изследването подчертава същите четири измерения, които разкрива и скалата СИВ – отбелязва, че индивиди с по-високи резултати в тези измерения показват по-големи пристрастия при интерпретиране, запомняне и приписване в условията на междуличностни взаимодействия (Kim, E., & Glomb, T., 2010).

Склонността към междуличностна виктимност е сложна личностна конструкция, която включва нуждата от признание, възприеманото чувство за морално превъзходство, липсата или отказа от емпатично отношение и склонност за размишление върху минали обиди. Тези характеристики формират начина, по който хората тълкуват и реагират на междуличностни ситуации, което често води до пристрастия и желание за отмъщение. Освен това концепцията за конкурентна виктимизация разширява тези идеи до груповата динамика, докато когнитивните способности и личностните черти допълнително оформят преживяването на виктимизация.

Разбирането на склонността към междуличностна виктимизация е от решаващо значение за справяне с нейните последици в личен и групов контекст. Освен това е доказано, че индивиди с по-високи нива на психопатични черти притежават по-голяма способност да оценяват точно уязвимостта към виктимизация (Wheeler, S., Book, A., & Costello, K., 2009).

Това предполага, че определени личностни характеристики могат да подобрят способността на човек да възприема уязвимостта на другите.

Освен това, тенденцията да се възприемаш като жертва в междуличностни ситуации се обсъжда от гледна точка на индивидуалните различия, като някои индивиди са по-склонни да възприемат виктимизация, да я изживяват по-интензивно и да интегрират тези преживявания в своята идентичност. Тази тенденция е свързана с пристрастия в интерпретацията, паметта и приписването на междуличностни прегрешения (Gabay, R., 2020).

Индивидите с висок СИВ проявяват когнитивни пристрастия като отрицателно приписване и пристрастия към припомнянето, очакване на вреда от другите и възприемане на междуличностните прегрешения като мн. е тежко (Gabay, R., Hameiri, B., et. al., 2020, Gabay, R., et. al., 2020).

СИВ също има поведенчески последици, включително повишено желание за отмъщение и действително поведение на отмъщение, което допълнително подчертава въздействието му върху междуличностната динамика (Gabay, R., et. al., 2020). Освен това конкурентната жертва, която включва възприемане на страдание в сравнение с външни групи, е свързана със СИВ и засяга междугруповите отношения и пристрастната памет и самовъзприятието на вътрешноличностно ниво (Young, I., & Sullivan, D., 2016).

В свое крос-културално изследване Manolov, M. (2023), което обхваща азиатци (N=70), англосаксонци (живеещи в САЩ и Великобритания, N=116) и българи (N=205), проведено в периода март-май 2023 година изследва връзката между стиловете на привързаност и СИВ. Достигнати са следните изводи:

- Българите имат по-високи стойности по всички СИВ скали, особено по отношение на *морален елитизъм* и *липса на емпатия*. Предполага се, че това е свързано с културната нагласа към морален перфекционизъм, който обаче не се характеризира с високи морални стандарти, а по-скоро с чувство за омаловажаване на чуждите стандарти, което има функцията за преценяване на собствената стойност в групата.

- Намерена значима корелация между потребността от признание и тревожния стил на привързаност. Това показва, че лица с тревожен стил на привързаност може да изпитват по-силна нужда от външно потвърждение и признание на техните преживявания и личност.

- Установена е и връзка между избягващия стил на привързаност и липсата на емпатия сред българите. Това може да се тълкува като склонността на хората с избягващ стил на привързаност да поддържат емоционално разстояние и да показват по-малка способност, съответно и желание за емпатия към чувствата на другите.

- **Азиатци:** В азиатската група липсата на емпатия е свързана с тревожния стил на привързаност, което е противоположно на наблюдаваното при българите. Това може да отразява културните различия, които са свързани с акцента върху колективизма и социалната хармония. Това вероятно влияе на начина, по който тревожно привързаните лица изразяват или потискат емпатията с цел избягване на конфликти.

- **Англосаксонци.** Открита е връзка между липсата на емпатия и тревожния стил на привързаност, подобно на наблюдаваното при българите. Това може да показва, че в култури с по-висока степен на индивидуализъм и развиващ се такъв (при българите), тревожната привързаност може да води до по-голяма самоцентрираност и затруднения в показването на емпатия.

II. АДАПТАЦИЯ НА ВЪПРОСНИК ЗА СКЛОННОСТ КЪМ ИНТЕРПЕРСОНАЛНА ВИКТИМИЗАЦИЯ (СИВ) В БЪЛГАРСКА ИЗВАДКА

Изследването на склонността към интерперсонална виктимизация (Tendency for Interpersonal Victimhood - TIV) в България е обширно емпирично проучване, проведено с цел да се разберат различните аспекти на това явление в българската култура. Данните за изследването са събрани в периода юли-септември 2023 година. Оригиналният въпросник (Gabay, R., et. al., 2020) е преведен при условията на двоен превод от трима експерти при пълно

съгласуване на преводите. Данните са събрани чрез електронен въпросник, използвайки многократно споделяне в различни социални групи в интернет пространството.

В проучването са участвали общо 1796 души, от които 1308 са жени и 488 са мъже. Участниците са във възрастовата група от 17 до 55 години, което предоставя широка перспектива и възможност за анализ на СИВ през различните етапи на възрастта.

Анализът на данните включва използването на факторен анализ за идентифициране на основните фактори или измерения, които стоят в основата на СИВ.

Допълнително са предоставени дескриптивни статистики, включващи средни стойности, стандартни отклонения, минимума и максимуми, и вариации за всеки от четирите основни фактора, идентифицирани в рамките на TIV - морален елитизъм, липса на емпатия, нужда от признание и руминация. Това предоставя основа за създаването на норми, според които може да се оцени и интерпретира разпределението на резултатите в извадката.

На първо място е направен факторен анализ, за да бъде проследено съответствието на българската адаптация с оригиналния въпросник. Резултатите са представени в таблица 1.

Таблица 1: Основни характеристики на факторния анализ

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.933
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	18365.693
	df	231
	Sig.	<.001

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings ^a
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total
1	8.336	37.891	37.891	8.336	37.891	37.891	6.867
2	2.093	9.515	47.406	2.093	9.515	47.406	6.187
3	1.349	6.132	53.538	1.349	6.132	53.538	4.483
4	1.078	4.902	58.440	1.078	4.902	58.440	3.925
5	.950	4.316	62.756				
6	.859	3.906	66.662				
7	.772	3.507	70.169				
8	.670	3.044	73.213				
9	.640	2.911	76.124				
10	.616	2.798	78.922				
11	.523	2.377	81.299				
12	.506	2.298	83.598				
13	.464	2.111	85.708				
14	.449	2.040	87.748				
15	.425	1.931	89.679				
16	.392	1.784	91.463				
17	.370	1.682	93.144				
18	.335	1.523	94.667				
19	.330	1.499	96.167				
20	.324	1.471	97.638				
21	.282	1.283	98.921				
22	.237	1.079	100.000				

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO): 0.933. Този коефициент показва доколко представените данни са подходящи за факторен анализ. Стойността от 0.933 е много висока, което показва, че данните са подходящи за по-нататъшния факторен анализ. Bartlett's Test of Sphericity: Статистическата стойност е 18365.693 със степени на свобода (df) 231 и ниво на

значимост (Sig.) < .001. Този тест проверява хипотезата, корелационната матрица за идентичност. В този случай, тестът е значим ($p < .001$), което означава, че данните са подходящи за факторен анализ.

Initial Eigenvalues: Стойностите на собствените вектори (eigenvalues) показват колко от общата вариация по въпросите се обяснява от всеки фактор. Факторите са подредени по големина на стойността на собствения вектор. Като общо правило, фактор се счита за значим, ако стойността на собствения вектор е по-голяма от 1. **% of Variance** показва процентната част от общата вариация, обяснявана от всеки фактор. Например, първият фактор обяснява 37.891% от вариацията. **Cumulative %** дава стойности на натрупването на обяснената вариация от първия до последния фактор. Първите два фактора заедно обясняват 47.406% от вариацията. **Extraction Sums of Squared Loadings**, след избора на значимите фактори, стойностите в този стълб показват колко от вариацията се обяснява от избраните фактори след ротацията – четирите фактора обясняват 58,44% от вариацията, което е добра стойност и приемаме решението с четири фактора. В случая първите четири фактора имат собствени стойности над 1, което ги прави значими и те обясняват най-голям процент от общата вариация - съответно 37.891%, 9.515%, 6.132% и 4.902%. Това означава, че те са важни за измерването на склонността към междудулично-виктимизиране в българската извадка.

В таблица 2 са представени резултатите от същинския факторен анализ като е приложена ротация.

Таблица 2: Факторен анализ и разпределение на айтемите по фактори

	Component			
	1	2	3	4
12. Изпитвам повече гняв, отколкото бих искал всеки път, когато си помисля за хора, които са ме наранили.	.944			

16. Заливат ме негативни чувства всеки път, когато си спомня за хората, които ме нараняват.	.907			
8. Дори дни след като са ме обидили, не мога да спра да мисля за причинената ми несправедливост.	.737			
4. Много ми е трудно да спра да мисля за несправедливостите, които другите са ми причинили.	.715			
17. За мен е важно човекът, който ме е обидил, да се чувства виновен за това, което е направил.	.588			
20. Чувствам се ядосан, когато хората пренебрегват чувството ми, че съм наранен.	.428			
9. Яд ме е, когато хората не ми вярват, че съм наранен/а.	.426			
19. Основната причина хората да са обидени от мен е, че не могат да видят нещата от моя гледна точка.	.861			
7. Хората, които изразяват обидата си от мен, мислят само за себе си.	.695			
22. За мен е много важно хората, които са обидени от мен, да осъзнаят, че и те грешат.	.618			
11. Хората, които ме обвиняват, че се държа неправилно, искат да призная това, за да могат да се възползват от мен.	.568			
15. Хората твърдят, че съм ги наранил, защото не разбират, че всъщност те са тези, които ме нараняват.	.561			
3. Когато моите близки се чувстват наранени от моите действия, за мен е много важно да изясня, че в случая съм прав.	.520			
21. Хората изискват много от мен, без да изразяват благодарност.			.345	
10. Хората често се възползват от моята добрина.			.746	

2. Оставам внимателен към другите хора, дори когато те не го заслужават.			.687	
14. Давам на другите много повече, отколкото получавам от тях.			.685	
6. Мисля, че съм много по-съвестен и морален в отношенията си с другите, в сравнение с тяхното отношение към мен.			.598	
18. Чувствам, че другите хора не се колебаят в това, да се възползват от моите слабости.			.489	
1. За мен е важно хората, които са ме наранили, да си признаят това, че отношението им е било несправедливо.				.826
5. За мен е важно човекът, който ме е обидил, да признае, че поведението му е било погрешно.				.759
13. За мен е важно да получа извинение от хората, които ме обиждат.				.544

В оригиналния въпросник са представени четири фактора, като в два от факторите е налице пълно съответствие с Gabay, et. al. (2020). Това са: **Морален елитизъм**: tiv2, tiv6, tiv10, tiv14, tiv18, tiv21 и **Липса на емпатия**: tiv3, tiv7, tiv11, tiv15, tiv19, tiv22.

В българска извадка има интересно преплитане на факторите на Руминация и Нужда от признание. Получените резултати се разглеждат като логични от гледна точка на това, че така направените преводи на въпросите, които формират четвърти фактор **Нужда от признание** е свързан с поднасянето на извинение и признаване на личната правота, той се състои от въпроси tiv1, tiv5, tiv13. Факторът **Руминация** е изпълнен напълно с въпросите от оригиналния въпросник, като към него с висока тежест се добавят и айтеми от фактор **Нужда от признание**. По този начин, формирането на фактор **Руминация** е съставен изцяло от въпроси, които представляват размисъл или постоянно мислене за предишни негативни изживявания и чувства на гняв, свързани с тези мисли tiv4, tiv8, tiv9, tiv12, tiv16, tiv17, tiv20.

В таблица 3 са представени дескриптивните резултати относно средните стойности в българска извадка по четирите скали. Представено е и разпределение по пол, като не са открити статистически значими разлики, след като е направен T-Test за сравнение.

Таблица 3: Дескриптивна статистика относно средните стойности по фактори

	Report			
	Морален елитизъм	Липса на емпатия	Нужда от признание	Руминация
Mean	3.4583	3.1025	3.4974	2.9532
N	1796	1796	1796	1796
Std. Deviation	1.01752	1.06083	1.31696	1.22379
Minimum	1.00	1.00	1.00	1.00
Maximum	5.00	5.00	5.00	5.00
Variance	1.035	1.125	1.734	1.498

Group Statistics

	Пол	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Морален елитизъм	Мъжки	488	3.5601	1.00047	.04529
	Женски	1308	3.4204	1.02160	.02825
Липса на емпатия	Мъжки	488	3.1673	1.08623	.04917
	Женски	1308	3.0784	1.05060	.02905
Нужда от признание	Мъжки	488	3.3811	1.34695	.06097
	Женски	1308	3.5408	1.30346	.03604
Руминация	Мъжки	488	2.8929	1.23885	.05608
	Женски	1308	2.9758	1.21784	.03367

Направен е и дисперсионен анализ във връзка с възрастта на изследваните лица. Тук са намерени някои статистически значими разлики между възрастите. Резултатите са представени в таблица 4. Намерените разлики са далеч по-ниски от рамките на

стандартното отклонение, което е причина в края на адаптацията да не са представени и различни средни стойности по възраст. Маркирана е само тенденцията.

Таблица 4: Дисперсионен анализ на средните по възраст

Age		Морален елитизъм	Липса на емпатия	Нужда от признание	Руминация
17–20	Mean	3.5600	3.0206	3.6997	2.9820
21–28	Mean	3.3974	3.0708	3.5548	2.9758
29–40	Mean	3.4161	3.1565	3.2542	2.8795
41–55	Mean	3.4930	3.3205	3.4709	3.0440

Tukey HSD

Dependent Variable			Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Морален елитизъм	17-20	21-28	.16256*	0.06141	0.041	0.0047	0.3205
	17-20	41-55	-.29988*	0.09984	0.014	-0.5566	-0.0431
Липса на емпатия	21-28	41-55	-0.24971	0.09896	0.057	-0.5042	0.0048
	17-20	29-40	.44549*	0.07948	0.000	0.2411	0.6499
Нужда от признание	21-28	29-40	.30058*	0.07778	0.001	0.1006	0.5006

Представените статистически значими разлики в различните възрастови групи са както следва:

Морален елитизъм: малко по-висок при лицата между 17–20-годишна възраст спрямо тези между 21 и 28-годишна възраст.

Липса на емпатия: статистически значими по-високи стойности при лицата между 41–55 години спрямо тези между 17–20 и 21–28 години, като с възрастта разликата намалява. Това дава основание да се направи извод, че намерението и отказа от

емпатично поведение се повишава с повишаването на възрастта, което може да бъде причинено от социализация, разочарование и други фактори, които имат отношение към придобиването на опит в социалните отношения.

Нужда от признание: логичен резултат, необходимостта от признание е по-висока при лицата между 17 и 28 години спрямо 29–40-годишните. След тази възраст вероятно индивидът, в своето психосоциално развитие се стабилизира, а необходимостта става по-ниска.

Средните стойности +/- 1 SD или индикаторите за повишени и занижени стойности по факторите са представени в **таблица 5**.

Таблица 5: Средни стойности по фактори

Измерение	Средно	Ниско	Високо
Морален елитизъм	3.4583	2.4408	4.4758
Липса на емпатия	3.1025	2.0417	4.1633
Нужда от признание	3.4974	2.1805	4.8143
Руминация	2.9532	1.7295	4.1769

III. ОБСЪЖДАНЕ

На първо място в рамките на обсъждането следва да се повтори това, че в рамките на крос-културално изследване е установено, че българите показват по-високи стойности по всички скали, което предвид народопсихологията на българина не е учудващо. Съмнението в другия, желанието за отграничаване от другия, непризнаването, високите стойности на цинична нагласа и отричане са само малка част от характеристиките, които могат да се посочат като типична българска черта, които могат да обяснят и високите стойности. Друго, което следва да се посочи е, че преобладаваща черта сред българите е моралният елитаризъм, който е свързан с културната склонност към морален перфекционизъм. Въпреки това, тази форма на морално превъзходство не се характеризира с възвишен морал, а по-скоро с чувство за дребнавост, което служи за надценяване на себе си в групата и потенци-

ално отразява индивидуалистичната динамика на утвърждаване на собствената отличителност от другите. Трябва да се отбележи, че моралните стандарти се прилагат по различен начин към себе си в сравнение с другите, което показва тенденция към автодискриминация (Добрев, Д., Манолов, М., 2021), липса на склонност към включване в общностна дейност.

Следва да се обсъди и преплитането на два от факторите във въпросника. В българската извадка факторите Руминация и Нужда от признание се преплитат, което може да се обясни с културно-специфични особености на комуникацията и междуличностните отношения. Възможно е българската култура да придава по-голямо значение на общественото признание на грешката и извинението, което да бъде свързано с вътрешно усещане за правда и уважение. Това може да доведе до това, че въпросите, свързани с признанието на вина и извинение, са интерпретирани не само като израз на нужда от признание, но и като част от процеса на Руминация – постоянното връщане към мисли за минали събития и чувства на гняв. От друга страна това може да отразява психологическите механизми, свързани с начина, по който българите обработват и разрешават конфликтни ситуации. Възможно е в българската култура постоянната руминация да бъде използвана като стратегия за справяне с несправедливостта и за утвърждаване на собствената идентичност и морално достойнство.

Следва да се маркира и това, че от стойностите на тежестта на всеки от айтемите (като значимо високи стойности са възприети айтемите с тежест над ,800), които формират скалата може да се изведе, че най-чести преживявания на мисловно предъвкване и руминация, които е възможно да стоят в основата на тревожността са 12. Изпитвам повече гняв, отколкото бих искал всеки път, когато си помисля за хора, които са ме наранили; 16. Заливат ме негативни чувства всеки път, когато си спомня за хората, които ме нараняват. От фактора липса на емпатия, или възприеманото като най-честа причина за отказ от емпатия е 19. Основната причина хората да са обидени от мен е, че не могат да видят нещата от моя гледна точка или отричането на способнос-

тта на другите да се поставят в обувките на изследвания. Във фактор необходимост от признание – 1. За мен е важно хората, които са ме наранили, да си признаят това, че отношението им е било несправедливо. Съдейки по характеристиките на респондентите, вероятно те изпитват чувство на гняв, негативни емоции и трудности в постигането на емпатия, което може да доведе и до повишена тревожност и постоянно мислене, фиксирани върху предишно възприети конфликти. Това може да бъде резултат от прекомерен фокус върху собствената перспектива и нужда от признание от страна на другите. Всички тези изводи разкриват различни перспективи, които е да бъдат интегрирани посредством приложни изследвания в образованието и в детска възраст за понижаване на общите стойности както на преживяването и склонност към междуличностно виктимизиране, така и на стойностите на циничната нагласа. Ето няколко потенциални групови и индивидуални интервенции за преодоляване на тези нагласи и тенденции:

Когнитивно-поведенческа терапия (КПТ) може да бъде ефективна за промяна на негативните мисловни модели и убеждения, които допринасят за тревожността и руминацията.

Тренинги за емпатия, които насърчават развитието на емпатични умения и поведение, които да помогнат на лицата да разгледат възможно повече ситуации от различни гледни точки и да улеснят по-дълбоко разбиране за чувствата на другите. Същото може да се случи и чрез подчертаване на ролята на културата и репрезентиране през изкуството на разнообразни човешки взаимоотношения.

Практикуването на медитация и майндфулнес може да помогне в намаляването на стреса и тревожността, както и да улесни процеса на отпускане на гнева и негативните чувства, като същевременно развива способността за състрадание.

Обучението в комуникативни умения може да подобри способността за ефективно изразяване на нуждите и чувствата, както и да подпомогне изграждането на взаимно уважение в междуличностните взаимоотношения.

Работата във връзка със способността за прошка и смирение (не примирение) може да помогне на лицата да се освободят от бремето на негативните чувства и да се научат да приемат и преодоляват минали неприятности.

Развиването на по-богата самосъзнатост, развитие на теорията на ума чрез рефлексия и самоанализ може да допринесе за по-добро разбиране на собствените реакции и поведение, както и за тяхната промяна.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Добрев, Д., Манолов, М. (2021). Политическата психология в полето на българските етнопсихологически особености. Пловдив. Манол Манолов.// **Dobrev, D., Manolov, M.** (2021). Politicheskata psihologiya v poleto na balgarskite etnopsihologicheski osobenosti. Plovdiv. Manol Manolov.

Briere, J., & Elliott, D. (1997). Psychological assessment of interpersonal victimization effects in adults and children. *Psychotherapy*, 34, 353-364. <https://doi.org/10.1037/H0087848>.

Coleman, P., & Byrd, C. (2003). Interpersonal Correlates of Peer Victimization Among Young Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 32, 301-314. <https://doi.org/10.1023/A:1023089028374>.

Coyne, I., Seigne, E., & Randall, P. (2000). Predicting workplace victim status from personality. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 9, 335 - 349. <https://doi.org/10.1080/135943200417957>.

Gabay, R., Hameiri, B., Rubel-Lifschitz, T., & Nadler, A. (2020). The tendency for interpersonal victimhood: The personality construct and its consequences. *Personality and Individual Differences*, 165, 110-134. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110134>.

Gabay, R., Hameiri, B., Rubel-Lifschitz, T., & Nadler, A. (2020). The Tendency to Feel Victimized in Interpersonal and Intergroup Relationships., 361-379. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190875190.003.0017>.

Kim, E., & Glomb, T. (2010). Get smarty pants: cognitive ability, personality, and victimization.. *The Journal of applied psychology*, 95 5, 889-901 . <https://doi.org/10.1037/a0019985>.

Slee, P., & Rigby, K. (1993). The relationship of Eysenck's personality factors and self-esteem to bully-victim behaviour in Australian schoolboys. *Personality and Individual Differences*, 14, 371-373. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(93\)90136-Q](https://doi.org/10.1016/0191-8869(93)90136-Q).

Wheeler, S., Book, A., & Costello, K. (2009). Psychopathic Traits and Perceptions of Victim Vulnerability. *Criminal Justice and Behavior*, 36, 635 - 648. <https://doi.org/10.1177/0093854809333958>.

Wright, A., Pincus, A., Hopwood, C., Thomas, K., Markon, K., & Krueger, R. (2012). An Interpersonal Analysis of Pathological Personality Traits in DSM-5. *Assessment*, 19, 263 - 275. <https://doi.org/10.1177/1073191112446657>.

Young, I., & Sullivan, D. (2016). Competitive victimhood: a review of the theoretical and empirical literature. *Current opinion in psychology*, 11, 30-34. <https://doi.org/10.1016/J.COPSYC.2016.04.004>.